

DOI:

УДК 336.2 : 346.1

Святослав Герчаківський,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри податків і фіскальної
політики Західноукраїнського
національного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4127-8044>

Ольга Герчаківська,

суддя Тернопільського міськрайонного суду
Тернопільської області

ФІСКАЛЬНО-ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО МИТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Досліджено особливості правового забезпечення протидії митним правопорушенням в Україні, відслідковано фіскальні та правові аспекти виявлення правопорушень у митній сфері, проаналізовано наслідки розгляду протоколів про порушення митних правил митницями, застосування адміністративних стягнень судами. Охарактеризовано практику Європейського суду з прав людини в частині розгляду справ про митні правопорушення в Україні.

Ключові слова: митні правопорушення, Європейський суд з прав людини, відповідальність за порушення митних правил, конфіскація, донарахування митних платежів.

Герчаківський С., Герчаківська О.

Фискально-правовой мониторинг судебного рассмотрения дел о таможенных правонарушениях

Исследованы особенности правового обеспечения противодействия таможенным правонарушениям в Украине, отслежены фискальные и правовые аспекты выявления правонарушений в таможенной сфере, проанализированы последствия рассмотрения протоколов о нарушении таможенных правил таможнями, применение административных взысканий судами. Охарактеризованы практику Европейского суда по правам человека в части рассмотрения дел о таможенных правонарушениях в Украине.

Ключевые слова: таможенные правонарушения, Европейский суд по правам человека, ответственность за нарушение таможенных правил, конфискация, доначисления таможенных платежей.

Gerchakivsky S., Gerchakivska O.

Fiscal and legal monitoring of judicial consideration of cases of customs offenses

The features of legal support of counteraction to customs offenses in Ukraine are investigated, fiscal and legal aspects of detecting offenses in the customs sphere are tracked, the consequences of consideration of protocols on violation of customs rules by customs, the application of administrative penalties by courts are analyzed. The practice of the European court on the rights of the people is characterized in part of the information about the law-enforcing meetings in Ukraine.

Keywords: law enforcement, the European Court of Human Rights, verdict for violation of rules, confiscation, donation of payments.

Постановка проблеми. Реалізація митної політики держави пов'язана із вирішенням багатьох складних політичних, економічних, соціальних і правових проблем, що пов'язані із погіршенням рівня захищеності населення, великою кількістю протиправних посягань на права і свободи громадян, власність, громадський порядок і громадську безпеку, порушення митних правил, об'єкти інтелектуальної власності тощо. Протидія митним правопорушенням та боротьба з контрабандою в Україні останнім часом дедалі більше привертають увагу правоохоронних та фіскальних інституцій. Україна щороку втрачає близько 105 млрд грн через 15 контрабандних схем (це близько 10% державного бюджету, а також більше, ніж бюджет Міністерства оборони України та Міністерства внутрішніх справ України) [1, с. 276]. Правопорушники посягають на встановлений законодавством України порядок переміщення товарів і транспортних засобів

через митний кордон України, внаслідок чого завдають шкоди економіці держави, її культурній спадщині, здоров'ю населення та суспільній безпеці, сприяють розширенню тіньового сектора економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика протидії митним правопорушенням, ефективності застосування адміністративно-правових санкцій як засобу протидії правопорушенням викликають підвищений інтерес з боку не тільки вчених-теоретиків, а й практиків. Дискусійні питання судового розгляду та застосування адміністративних стягнень не отримали належної уваги з боку науковців з митного права, не стали предметом системних наукових досліджень у митній сфері. Водночас ця проблема була предметом дослідження багатьох учених-фінансистів та правників, зокрема проблематика адміністративних стягнень відображалась у наукових працях Ю. П. Битяка, С. В. Ващенко, А. Д. Войцешука, С. Т. Гончарука, І. П. Голосніченка, Є. В. Додіна, Д. П. Калаянова, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, В. П. Мартинюка, В. П. Петкова, Д. В. Приймаченко, О. І. Остапенка, М. М. Тищенко, В. О. Хоми, Н. В. Хорошак, В. К. Шкарупа та інших.

Мета дослідження – з'ясувати фіскально-правові наслідки розгляду справ про порушення митних правил в Україні, а також проаналізувати правові позиції рішень ЄСПЛ, де надано оцінку як діям митних органів, так і рішенням національних судів щодо пропорційності їхнього втручання в права, гарантовані Конвенцією та Протоколами до неї, для подальшого відновлення «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу та захистом порушеного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порушення митних правил є різновидом адміністративного правопорушення, яке становить протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений Митним кодексом України та іншими актами законодавства порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи, і за які передбачена адміністративна відповідальність.

Відповідно до ст. 494 Митного кодексу про кожний випадок виявлення порушення митних правил уповноважена посадова особа митного органу, яка виявила таке порушення, невідкладно складає протокол [4]. Адміністративні стягнення за порушення митних правил – це заходи відповідальності за митні правопорушення, що передбачені санкцією норми митного права. Митні та судові органи застосовують попередження, штраф і конфіскацію як адміністративні стягнення, які поряд із загальними мають спеціальні характерні ознаки. Адміністративні стягнення за порушення митних правил завжди відображають реакцію держави на правопорушення у вигляді негативної оцінки як здійсненого правопорушення, так і самого правопорушника. Конфіскація може бути застосована тільки за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, що визначаються Митним кодексом України та іншими законами України.

Конфіскація як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у примусовому вилученні товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю (крім транспортних засобів комерційного призначення, які використовуються тільки для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за визначеними маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до розкладу руху на підставі міжнародних договорів, укладених відповідно до закону), а також транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза місцем розташування митного органу і безоплатній передачі їх у власність держави.

Результати правоохоронної діяльності митниць свідчать про сталу динаміку кількості виявлених митницями ПМП (табл. 1). Водночас кількість справ з фактично вилученими предметами правопорушень у 2016 р. скоротилась на 6,8% порівняно з 2015 р., а вартість таких предметів – на 2,7%. Зазначимо, що зростає середня вартість предметів ПМП за справами, що передані на розгляд у суд (в дослідженому періоді – 0,2 млн грн), а обсяг конфіскованих судами предметів митних деліктів знизився майже втричі.

**Моніторинг розгляду складених митниціями та судами
протоколів про ПМП, тимчасове вилучення предметів правопорушень,
застосування адміністративних стягнень за справами про ПМП, млн грн***

Показник		2015 р.	2016 р.	I кв. 2017 р.	Всього
Складено протоколів про ПМП	кількість	17 808	23 235	5 999	47 042
	на суму	1 800,0	2 000,0	497,5	4 297,5
Тимчасово вилучено предмети правопорушень	справ	8 531	7 952	1 970	18 453
	на суму	646,5	628,0	131,2	1 405,7
Розглянуто митниціями справ про ПМП		7 004	12 839	3 186	23 029
Застосовано митниціями адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму		615,6	556,0	73,0	1 244,6
Передано справ про ПМП до суду	кількість	9 711	8 828	1 976	20 515
	на суму	1 770,0	1 900,0	480,0	4 150,0
Середня вартість предметів ПМП за переданими до суду справами		0,18	0,21	0,24	0,20
Прийнято рішення судом	конфіскація предметів правопорушень на суму	898,5	357,0	90,7	1 346,2
	накладено штрафів на суму	830,0	302,0	85,0	1 217,0
Сума стягнутих штрафів	накладених митниціями	20,4	31,3	9,8	61,5
	за рішенням суду				
Відсоток стягнутих штрафів за рішенням суду в загальній сумі накладених штрафів, %		2,2	6,03	6,47	3,48

*складено за звітними даними Рахункової палати України [2]

Аналізуючи вищевказані дані, наголосимо, що розбіжність між загальною кількістю складених протоколів про ПМП і справ, що розглянуто на митниціях та передано до суду, виникла у зв'язку з наявністю нерозглянутих справ за попередні роки, оскільки процес їх розгляду доволі тривалий.

Безпосередньо на митниціях протягом 2015–2016 рр. та I кварталу 2017 р. розглянуто 23029 справ про ПМП та застосовано адміністративні стягнення у вигляді штрафів на суму понад 1,2 млрд грн. Якщо кількість розглянутих на митниціях справ про ПМП протягом 2016 р. збільшилась у 1,8 разу до показника 2015 р., то застосування адміністративних стягнень у вигляді штрафів, навпаки, зменшилось майже на 10%, а показник штрафів за I квартал 2017 р. становить лише 13% застосованих адміністративних стягнень 2016 р. Також простежується різке зменшення сум накладених штрафів за рішеннями судів: з 830 млн грн в 2015 р. до 302 млн грн в наступному році.

Одна з причин різної динаміки розглянутих протоколів і сум застосованих адміністративних стягнень протягом 2015–2016 рр. – збільшення кількості тимчасового ввезення і транзиту транспортних засобів (так звана проблема «євроблях») та складених протоколів про порушення резидентами порядку транзиту транспортних засобів (порушення статті 470 Митного кодексу), кількість яких протягом 2016 р. збільшилась у 2,4 разу порівняно з кількістю протоколів за 2015 р. Фіскальний аспект проблеми характеризує аналіз фактичних надходжень (стягнень) до державного бюджету штрафів, що засвідчує таку динаміку: протягом 2015–2016 рр. та I кварталу 2017 р. із застосованих митниціями штрафів до державного бюджету загалом надійшло лише 5% нарахованих, а за рішеннями суду – 4%.

У результаті вжитих митниціями організаційно-практичних заходів, проведеної аналітично-пошукової роботи впродовж 6 місяців 2018 р виявлено 22447 порушень митних правил із вартістю предметів правопорушень на суму понад 986 млн грн. Кількість складених протоколів про порушення митних правил порівняно з аналогічним періодом минулого року збільшилась на 57,6%. У 2614 справах про порушення митних правил тимчасово вилучено предмети правопорушень на суму майже 389,17 млн грн. Безпосередньо митниціями розглянуто 17034 справи про порушення митних правил, що становить 88,7% від заведених справ, розгляд яких віднесено до компетенції митниць (19193 справи). Застосовано адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму 9,27 млрд грн. На розгляд суду митниці передали 2866 (88,1% від заведених справ, розгляд яких віднесено до компетенції судів) справ про порушення митних правил на суму 702,7 млн грн. За результатами розгляду справ про порушення митних правил судами винесено 2853 по-

станови, що становить 99,5% від кількості переданих до суду справ. За результатами розгляду справ суди винесли рішення про накладення стягнень у вигляді штрафу та конфіскації на суму 209,68 млн грн. [3].

Найчастіше до адміністративної відповідальності за вчинення ПМП притягуються громадяни-резиденти, посадові особи підприємств-резидентів. У разі накладення значної суми штрафів унеможливується вжиття заходів щодо їх стягнення з таких осіб. Якщо штрафи добровільно не сплачені, то примусове виконання постанов у справах про порушення митних правил зводиться до фіксування державними виконавцями факту відсутності майна, що належить особі-правопорушнику, яке може бути стягнуто.

Отже, чинна процедура примусового виконання постанов у справах про порушення митних правил, а також визначення обов'язків щодо добровільної сплати таких адміністративних стягнень є недосконалою. Внаслідок нього заходи, вжиті митними органами та Державною виконавчою службою (далі – ДВС) щодо стягнення адміністративних штрафів за порушення митних правил, були неефективними і не результативними. В процесі судового оскарження протягом дослідженого періоду перебувало 16714 справ, пов'язаних з оскарженням суб'єктами ЗЕД рішень митних органів, на загальну суму 8499,7 млн грн (табл. 2). У досліджуваному періоді найбільша кількість оскаржуваних суб'єктами ЗЕД рішень митних органів стосувалась правильності калькулювання митної вартості товарів (11643 справи, або 69,8%, на суму 2198,2 млн грн), повернення з державного бюджету сплачених податків (1404 справи, або 8,5%, на суму 932,5 млн грн), оскарження ППР (1033 справи, або 6,2%, на суму 3687,5 млн грн) і оскарження класифікаційних рішень (894 справи, або 5,4%, на суму 520,4 млн грн).

Таблиця 2

**Моніторинг стану судового оскарження рішень митних органів
щодо донарахування митних платежів, млн грн.**

Категорія справ	Одиниці виміру	2015 р.	2016 р.	I кв. 2017 р.	Всього
Справи, які були на розгляді у будь-якій судовій інстанції, з них:	кількість	6 044	5 895	4 775	16 714
	сума	3 358,9	2 634,9	2 505,9	8 499,7
Справи за позовами платників податків до митних органів	кількість	6 027	5 884	4 767	16 678
	сума	3 158,8	2 421,7	2 305,4	7 885,9
відсоток	кількість	99,7	99,8	99,8	99,8
	сума	94,0	91,9	92,0	92,8
Справи за позовами митних органів	кількість	12	6	4	22
	сума	7,2	6,0	5,8	19,0
відсоток	кількість	0,2	0,1	0,1	0,4
	сума	0,2	0,2	0,2	0,6
Кількість справ за позовами органів прокуратури в інтересах митниць	кількість	5	5	4	14
	сума	192,9	207,2	194,7	594,8
відсоток	кількість	0,1	0,1	0,1	0,3
	сума	5,7	7,9	7,8	21,4
Всього розглянуто справ	кількість	3 115	2 453	708	6 276
	сума	1 026,1	784,1	443,7	2 291,4
відсоток	кількість	51,5	41,6	14,8	37,5
	сума	30,5	29,8	17,7	27,0
Справи вирішені на користь митниць	кількість	1 137	769	260	2 166
	сума	551,0	340,2	147,6	1 038,8
відсоток	кількість	36,5	31,3	36,7	34,5
	сума	53,7	43,4	33,3	45,3
Справи вирішені не на користь митниць	кількість	1 775	1 583	353	3 711
	сума	382,9	411,6	265,7	1 060,2
відсоток	кількість	57,0	64,5	49,9	59,1
	сума	37,3	52,5	59,9	46,3
Зупинено виконання рішення суду	кількість	203	101	95	399
	сума	92,2	32,3	30,4	154,9
відсоток	кількість	6,5	4,1	13,4	6,4
	сума	9,0	4,1	6,9	6,8

*складено за звітними даними Рахункової палати України [2]

За розглядами в судах більшість рішень приймалася на користь платників податків – 59,1% від загальної кількості і 46,3% від загальної суми розглянутих справ, а на користь митниць – 34,5% і 45,3% відповідно. Встановлено також, що митниці не забезпечили належної взаємодії з ДВС з питань реалізації переданого їм за рішеннями судів майна, конфіскованого митницями у суб'єктів ЗЕД, які порушили законодавство з питань державної митної справи. Зазначений аспект нівелює роботу митниці та створює ризики недоотримання бюджетом коштів від реалізації майна органами ДВС. Так, надходження коштів до державного бюджету в 2015–2016 рр. від реалізації органами ДВС конфіскованого за рішеннями суду майна за порушення суб'єктами ЗЕД митних правил становили 35,1 млн грн, або 12,5% від загальної вартості майна, переданого органам ДВС зі складів митниць.

Крім розгляду справ про порушення митних правил на базових рівнях судової системи України, складовими елементами нормативно-правового забезпечення системи запобігання та протидії митним правопорушенням є рішення і постанови українських судів вищих інстанцій. Так, наприклад, особливий інтерес становить Постанова пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» від 03.06.2005 р. № 8, оскільки аналіз окремих її положень дає змогу сформулювати критерій розмежування митного правопорушення та митного злочину – критерій розміру вартості товару чи іноземної валюти, котрий(у) намагались перемістити через митний кордон України. Названий критерій впливає із положень Постанови № 8 про те, що «... коли предметом порушення митних правил є іноземна валюта, вчинене слід кваліфікувати залежно від розміру її вартості, яка визначається за офіційним курсом НБУ на час вчинення правопорушення, – як злочин чи як адміністративне правопорушення», а також «якщо особа мала умисел на незаконне переміщення через митний кордон товарів у великих розмірах, але перемістила їх невеликими частинами, вартість кожної з яких є меншою від 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, її дії належить розглядати як продовжуваний злочин і кваліфікувати за ст. 201 Кримінального Кодексу України. Дії, спрямовані на незаконне переміщення товарів у невеликих розмірах, є адміністративним правопорушенням, і відповідальність за них настає за Митним кодексом України» [5, с. 65; 6].

Певний інтерес також становить Рішення Конституційного Суду від 31.03.2015 р. № 1-рп/2015, оскільки воно містить детальне тлумачення такого аспекту митного правопорушення, як користування та розпорядження товарами, митне оформлення яких не закінчене, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації – отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі. Таке митне правопорушення, згідно із Рішенням № 1-рп/2015, визнається тільки як адміністративне правопорушення. Адміністративна відповідальність у цьому разі настає за: 1) зміну стану зазначених вище товарів; 2) користування та розпорядження ними без дозволу митного органу. Водночас адміністративним правопорушенням вважається окремо і користування, і розпорядження товарами, митне оформлення яких не закінчено або які перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем чи поміщені в режим митного складу. Однак користування або розпорядження транспортними засобами особистого користування, які поміщені в митний режим тимчасового ввезення на митну територію України, не є адміністративним правопорушенням [7].

Аналіз нормативно-правового забезпечення вітчизняної системи запобігання та протидії порушенням митних правил варто доповнити оцінкою правових позицій Європейського суду з прав людини в цій сфері. Моніторинг практики ЄСПЛ у частині справ про митні правопорушення є необхідним, адже в останні роки показники застосування Конвенції та практики ЄСПЛ українськими суддями зростає. Збільшується не лише кількість судових рішень з такими посиланнями, а й кількість суддів, що використовують практику ЄСПЛ. Зростає обґрунтованість та релевантність таких посилань – все частішими стають випадки посилання на практику ЄСПЛ, а не лише на загальні положення Конвенції. Дослідження зафіксувало кілька випадків, коли в справах із практично ідентичним предметом і аналогічними суб'єктами судді змінювали свою позицію після ознайомлення з правовими позиціями ЄСПЛ (принципового значення не має те, що стало підставою – власна ініціатива чи висловлення позиції / рекомендації вищого суду) [8].

Нагадаємо, що ЄСПЛ є міжнародною інституцією, яка не виконує функції національного суду та не має повноважень скасовувати або змінювати рішення національних судів. Відповідно до ст. 19 Конвенції, Суд створений для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та Протоколами до неї. Згідно зі ст. 35 Конвенції, ЄСПЛ приймає заяви до розгляду лише після того, як були використані усі внутрішні засоби юридичного захисту, і лише протягом шести місяців з дати винесення остаточного рішення на національному рівні [9]. Суд не розглядає заяву, яка не відповідає цим умовам.

Конституція України гарантує кожному право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ч. 4 ст. 55). Наша держава як член Ради Європи ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 р., а набула вона чинності для України з 11 вересня 1997 р. Таким чином, наша держава визнала для себе обов'язковою юрисдикцію ЄСПЛ.

Сам Суд ніколи не наголошував на своїй винятковості, однак, постановляючи рішення, він не пов'язаний кваліфікацією діяння у внутрішньому праві та тлумачить Конвенцію у гармонії з іншими інструментами міжнародного права. ЄСПЛ може вважати кримінальним будь-яке обвинувачення, яке має характер кримінального (наприклад, адміністративне порушення митних правил). Як правило, Суд під цим «обвинуваченням» розуміє «важливі наслідки для положення особи» [15]. Також ЄСПЛ у своїх рішеннях оцінює дії чи бездіяльність національних установ у контексті захисту конвенційних гарантій та звертає увагу, що втручання має бути пропорційним, має відповідати серйозності вчиненого правопорушення, а санкція – серйозності злочину, який вона має покарати. Тобто Суд надає автономного значення поняттю «кримінальне обвинувачення» в Конвенції.

Так, наприклад, у справі «Надточій проти України» (заява № 7460/03) від 15 травня 2008 р. Суд зазначив, що не вбачає суттєвої різниці між Кодексом про адміністративні правопорушення, який, на думку Уряду, має карний кримінально-правовий характер, та розділом VIII Митного кодексу, який стосується окремих видів митних правопорушень, які також можна визначити як адміністративні правопорушення. ЄСПЛ зробив висновок про те, що митні правопорушення, які розглядаються в цій справі, мають ознаки, притаманні «кримінальному обвинуваченню» у значенні статті 6 Конвенції.

Суть справи «Надточій проти України» полягала в тому, що 21 лютого 2000 р. заявник ввіз на митну територію України автомобіль (Audi-100), який був зареєстрований у Литві. Під час перетину кордону він зобов'язався здійснити зворотне вивезення цього автомобіля до 21 лютого 2001 р. 5 червня 2002 р. за відсутності заявника Чернігівська митниця склала протокол про порушення митних правил, оскільки він не вивіз зазначений автомобіль за митну територію України (ст. 113 Митного кодексу в редакції 1992 р.). 12 серпня 2002 р. суд розглянув справу за відсутності заявника та визнав його винним у тому, що він зворотно не вивіз автомобіль за митну територію та втратив його, чим порушив ст. 112 Митного кодексу (в редакції 1992 р.). Суд постановив конфіскувати транспортний засіб, проте, оскільки місцезнаходження автомобіля було невідоме, згідно з пунктом 3 ст. 149 Митного кодексу (в редакції 1992 р.) замінив конфіскацію на стягнення 9833,57 грн (приблизно 1525,15 євро), що становило еквівалент вартості автомобіля.

ЄСПЛ зробив висновок про те, що ця справа за своєю суттю є кримінальною, а також, що зазначені митні адміністративні правопорушення фактично мали кримінальний характер та повністю підпадають під гарантії ст. 6 Конвенції. Також Суд застосував пункт 2 ст. 1 Першого протоколу, зазначивши, що у цій справі «майном» є автомобіль, яким користувався заявник та щодо якого суд прийняв рішення про конфіскацію, яку пізніше замінили на стягнення грошового еквівалента вартості автомобіля із заявника, що становило втручання у його право на мирне володіння майном. За наслідками встановлених порушень ЄСПЛ констатував, що їх визнання є достатньою справедливою сатисфакцією за моральну шкоду, якої зазнав заявник [10]. Висновок Суду про те, що порушення митних правил за своєю суттю є кримінальним проступком, який пов'язаний саме з обсягом відповідальності за його вчинення, що передбачає непомірний тягар фінансового характеру (оплата штрафу та витрат митного органу щодо зберігання майна, конфіскації товару тощо).

Саме надмірна фінансова відповідальність за порушення митних правил була предметом звернення до ЄСПЛ заявників Садохи і Мякотіна. Так, у рішенні «Садоха проти України» (заява № 77508/11) від 11 липня 2019 р., заявник скаржився на те, що конфіскація його коштів, отриманих законним шляхом, була надмірним і непропорційним заходом, та що його не було належним чином викликано у судові засідання у його справі [13].

Заявник зазначав, що 22 липня 2011 р. він подорожував з аеропорту «Київ» (Жуляни) до Польщі. Останній пройшов через «зелений коридор», перевозячи 41000 євро готівкою у ручній поклажі. Під час митного контролю його ручну поклажу було проскановано. Згідно з твердженнями заявника, як тільки працівник служби авіаційної безпеки запитав його, чи перевозив він будь-яку готівку, заявник повідомив, що в його ручній поклажі були гроші та показав їх працівнику служби авіаційної безпеки. Йому пред'явили обвинувачення у порушенні статей 339 і 340 Митного кодексу України. Працівник митниці вилучив 31000 євро як предмет правопорушення, дозволивши заявнику залишити решту 10000 євро. Національні суди встановили, що протокол про порушення митних правил був достатнім доказом правопорушення, та ухва-

лили постанову про конфіскацію суми у розмірі 31000 євро, при цьому походження коштів не мало жодного юридичного значення для вирішення питання щодо визначення міри відповідальності заявника.

ЄСПЛ, надаючи оцінку цій ситуації, зазначив, що втручання у право власності заявника ґрунтувалося на законі, як вимагається статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, його було визнано винним у недекларуванні митним органам суми готівки, яку він перевозив. Отже, Суд вважає, що захід у вигляді конфіскації відповідав загальному суспільному інтересу. Інше питання, чи забезпечило втручання необхідний справедливий баланс між захистом права власності та вимогами загального інтересу з огляду на свободу розсуду, якою наділена держава у цій сфері. Необхідний баланс не буде досягнуто, якщо на відповідного власника майна буде покладено «індивідуальний та надмірний тягар». Конфіскована сума була значною для заявника. Проте немає жодних доказів, що заявник міг завдати якоїсь серйозної шкоди державі: він не ухилився від сплати митних платежів і не завдав державі будь-якої іншої матеріальної шкоди. Твердження, яке містилося у постанові апеляційного суду, що дії заявника завдали «істотної шкоди зовнішньо-економічним інтересам і безпеці України», є занадто нечітким і загальним та не є підтвердженим іншими деталями щодо того, у чому саме полягала ця шкода. Тому ЄСПЛ вважає, що стягнення у вигляді конфіскації не було направлено на відшкодування матеріальної шкоди, оскільки держава не зазнала жодних втрат внаслідок недекларування заявником коштів, а було стримувальним та каральним за своїм призначенням.

Водночас не завжди прийняття національними судами остаточних рішень припиняли протиправну поведінку митних органів. Так, у рішенні ЄСПЛ в справі «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» (заява № 23620/05) від 24 листопада 2016 р. [12], підприємство-заявник скаржилося, зокрема, на тривалу практику органів митної служби щодо присвоєння неправильного коду імпортом товарам. Такі дії спричиняли збільшення митного оподаткування через застосування більшої ставки ввізного мита, всупереч численним фактичним висновкам, викладеним у рішеннях суду, які були винесені на користь підприємства-заявника. Підприємство-заявник оскаржувало кожне таке рішення до національних судів і домагалось повернення надмірно сплаченого мита. Воно стверджувало, що у разі якби класифікація була правильною, йому довелося би сплачувати митні платежі за ставкою ввізного мита у розмірі лише 1%, а не 5%. На товар, якого це стосувалося, було накладено арешт в очікуванні результату судового розгляду. Суди кожного разу виносили рішення на користь підприємства-заявника. Зокрема, в матеріалах справи міститься 8 остаточних рішень, якими було скасовано 14 відповідних рішень митних органів, винесених у різні дати в період між 2001 та 2006 рр. та вирішено повернути підприємству-заявнику надмірно сплачене податкове зобов'язання. Національні суди неодноразово заявляли, що це питання вже розглядалось багато разів, і що продовження митними органами практики помилкового присвоєння «дорожчого» коду імпортованому товару ставить під сумнів остаточність цих рішень та авторитет судів.

Підприємство-заявник скаржилось, що було втручання у його право на мирне володіння своїм майном, посилаючись на ст. 1 Першого протоколу, та відповідно до п. 1 статті 6 Конвенції на те, що остаточні рішення, винесені на його користь національними судами, не були належним чином виконані, оскільки їхні фактичні висновки так і залишилися без уваги. ЄСПЛ зазначив, що немає жодних підстав ставити під сумнів такі судові рішення, та інтерпретував це як ознаку того, що митні органи діяли свавільно та механізми припинення такої практики були відсутні. За цих підстав суд одноголосно оголосив прийнятною скаргу за статтею 1 Першого протоколу прийнятною, постановив, що було порушення статті 1 Першого протоколу та що: (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 ст. 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити підприємству-заявнику такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу: (i) 3000 (три тисячі) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись; (ii) 150 (сто п'ятдесят) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись підприємству-заявнику. Таким чином, держава зазнала фінансових та репутаційних втрат внаслідок свавільних рішень митних інституцій.

З проаналізованих вище рішень ЄСПЛ вбачається, що вони є завжди індивідуальними і всі правові аргументи є обов'язковими, в інших умовах вони можуть бути лише додатковим способом тлумачення. Фактично ЄСПЛ презюмує унікальність свого рішення і для спростування цієї суто технічної (внутрішньої) презумпції звертається до всієї практики певної предметності [14]. Суд своїми рішеннями та наданими рекомендаціями впливає на становлення, реформування й модернізацію сучасних національних правозахисних систем, практичне застосування європейських правових стандартів для прийняття рішень національними судами [15].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що механізми захисту конвенційних прав покладає на Суд подвійну функцію: по-перше, здійснювати індивідуальний контроль у разі винесення рішень щодо порушення державою-учасницею Конвенції того чи іншого права, а по-друге, формувати принципи і стандарти захисту прав людини. Юрисдикції ЄСПЛ притаманний субсидіарний характер, який використовується тільки в межах Конвенції. Положення ст. 1 Конвенції описує принцип субсидіарності, який означає, що Суд своєю діяльністю створює додаткові гарантії захисту прав і свобод людини, що є передусім зобов'язанням самих держав-учасниць.

Отож, більшість проблемних питань, які виникають у процесі притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил діяльності митниць та судів, зумовлені значною кількістю протиріч та прогалин у нормативній регламентації відповідних деліктних відносин, усунення яких значною мірою сприятиме забезпеченню законності у сфері митно-правового регулювання суспільних відносин та підвищенню ефективності правоохоронної діяльності митних інституцій і судової системи України.

Список використаних джерел

1. Монаєнко А. Законне затримання та арешт особи за порушення митних правил і контрабанду з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право. Сер. : Кримінальне право.* 2018. № 6. С. 276–282.
2. Звіт про результати аудиту ефективності виконання органами Державної фіскальної служби України повноважень у сфері державної митної справи та боротьби з правопорушеннями під час застосування митного законодавства. Київ : РПУ. 2017. 67 с.
3. Інформація щодо стану боротьби з митними правопорушеннями упродовж 6 місяців 2018 року Державної фіскальної служби України. Київ, 2018. URL: <http://www.sfs.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/informatsiya-pro-vjittya-zahodiv-schodo-bo/346195.htm> (дата звернення: 28.09.2020).
4. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 29.09.2020).
5. Хома В. О., Царенко В. І. Актуальні проблеми удосконалення системи протидії митним правопорушенням : монографія. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2018. 194 с.
6. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил : постанова пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 № 8. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05> (дата звернення: 30.09.2020).
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Мартинова Володимира Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України від 31.03.2015 № 1-рп/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-15> (дата звернення: 29.09.2020).
8. Сердюк О. В. Практика Європейського суду з прав людини в українських судах: прикладні аспекти. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань.* Харків, 2016. Ч. 1. С. 18–25.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.09.2020).
10. Справа «Надгочій проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 15.05.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_404 (дата звернення: 30.09.2020).
11. Справа «Мякотін проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 17.12.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_e79 (дата звернення: 30.09.2020).
12. Справа «ТОВ «Полімерконтейнер» проти України» : Рішення Європейського суду з прав людини від 24.11.2016 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/974_c04 (дата звернення: 30.09.2020).
13. Справа «Садоха проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 11.07.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/974_e50 (дата звернення: 30.09.2020).
14. Хома В. О. Класифікація напрямів удосконалення системи запобігання та протидії незаконному переміщенню товарів і транспортних засобів через митний кордон України. *Сталий розвиток економіки.* 2017. № 3(36). С. 23–31.
15. Мілютин А., Сінцов А. Оскарження в судовому порядку постанов суду у справах про порушення митних правил. *Юридична газета.* 2014. № 48–49. С.14–15.

16. Галкін І. Г. Особливості юрисдикції Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 285–288.

References

1. Monayenko, A. (2018). *Zakonne zatrymannya ta aresht osoby za porushennya mytnykh pravyl i kontrabandu z urakhuvannyam praktyky Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny* [Legal detention and arrest of a person for violation of customs rules and smuggling, taking into account the case law of the European Court of Human Rights]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. Seriya: Kryminalne pravo – Entrepreneurship, economy and law. Series: Criminal Law*, 6, 276-282 [in Ukrainian].
2. *Zvit pro rezultaty audytu efektyvosti vykonannya orhanamy Derzhavnoyi fiskalnoyi sluzhby Ukrayiny povnovazhen u sferi derzhavnoyi mytnoyi spravy ta borotby z pravoporushennyamy pid chas zastosuvannya mytnoho zakonodavstva*. [Report on the results of the audit of the effectiveness of the State Fiscal Service of Ukraine's powers in the field of state customs and the fight against offenses in the application of customs legislation] (2017). Kyiv [in Ukrainian].
3. *Informatsiya shchodo stanu borotby z mytnymy pravoporushennyamy uprodovzh 6 misyatsiv 2018 roku Derzhavnoyi fiskalnoyi sluzhby Ukrayiny* [Information on the state of the fight against customs offenses during 6 months of 2018 of the State Fiscal Service of Ukraine] (2018). Retrieved from sfs.gov.ua/diyalnist-/borotba-z-ekonomichnoyu-zlochinnistyu-ta/informatsiya-pro-vjittya-zahodiv-schodo-bo/346195.htm [in Ukrainian].
4. *Mytnyy kodeks Ukrayiny* [Customs Code of Ukraine] (2012). Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17 [in Ukrainian].
5. Khoma, V.O., & Tsarenko, V.I. (2018). *Aktualni problemy udoskonalennya systemy protydyi mytnym pravoporushennyam: monohrafiya*. [Current problems of improving the system of counteraction to customs offenses]. Khmelnytsky [in Ukrainian].
6. *Pro sudovu praktyku u spravakh pro kontrabandu ta porushennya mytnykh pravyl: postanova plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny* [On judicial practice in cases of smuggling and violation of customs rules] (2005). Retrieved from zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-05 [in Ukrainian].
7. *Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym zvernennym Martynova Volodymyra Volodymyrovycha shchodo ofitsiynoho tлумachennya polozhen chastyny druhoi statti 469 Mytnoho kodeksu Ukrayiny* [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional appeal of Volodymyr Volodymyrovych Martynov regarding the official interpretation of the provisions of part two of Article 469 of the Customs Code of Ukraine] (2015). Retrieved from zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-15 [in Ukrainian].
8. Serdyuk, O.V. (2016). *Praktyka Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny v ukraiynskykh sudakh: prykladni aspekty* [The case law of the European Court of Human Rights in Ukrainian courts: applied aspects]. *Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava: zb. nauk. st. za materialamy II Khark. mizhnar.-prav. chytan.* – Actual problems of modern international law: coll. Science. Art. according to II Khark. international law readings. Kharkiv, 18-25 [in Ukrainian].
9. *Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod* [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] (1950). Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian].
10. *Sprava «Nadochiy proty Ukrayiny»: Rishennya Yevropeyskyy sud z prav lyudyny* [Case of *Nadochiy v. Ukraine: Judgment of the European Court of Human Rights*]. (2008). Retrieved from zakon.rada.gov.ua/go/974_404 [in Ukrainian].
11. *Sprava «Myakotin proty Ukrayiny»: Rishennya Yevropeyskyy sud z prav lyudyny* [Myakotin v. Ukraine: Judgment of the European Court of Human Rights] (2019). Retrieved from zakon.rada.gov.ua/go/974_e79 [in Ukrainian].
12. *Sprava «Polimerkonteyner» proty Ukrayiny»: Rishennya Yevropeyskyy sud z prav lyudyny* [Case of *Polymer Container v. Ukraine: Judgment of the European Court of Human Rights*] (2016). Retrieved from zakon.rada.gov.ua/go/974_c04 [in Ukrainian].
13. *Sprava «Sadokha proty Ukrayiny»: Rishennya Yevropeyskyy sud z prav lyudyny* [Sadokha v. Ukraine: Judgment of the European Court of Human Rights] (2019). from zakon.rada.gov.ua/go/974_e50 [in Ukrainian].
14. Khoma, V.O. (2017). *Klasyfikatsiya napryamiv udoskonalennya systemy zapobihannya ta protydyi nezakonnomu peremishchennyu tovariv i transportnykh zasobiv cherez mytnyy kordon Ukrayiny* [Classification of areas for improvement of the system of prevention and counteraction to illegal movement of

- goods and vehicles across the customs border of Ukraine]. *Stalyy rozvytok ekonomiky – Sustainable economic development*, 3, 23-31 [in Ukrainian].
15. Milyutin, A. & Sintsov, A. (2014). Oskarzhennya v sudovomu poryadku postanov sudu u spravakh pro porushennya mytnykh pravyl [Appeals in court court rulings in cases of violation of customs rules]. *Yurydychna hazeta – Legal newspaper*, 48-49, 14-15 [in Ukrainian].
 16. Halkin, I.H. (2014). Osoblyvosti yurysdyktsiyi Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny [Features of the jurisdiction of the European Court of Human Rights]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of Kyiv University of Law*, 4, 285-288 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.10.2020.